

Etnologiskt material och sökandet efter regelbundenheter

Temat för min forskning är hur ”1700-talet” framställs genom olika representationer i nutiden. Enligt etnologiskt sätt att närma sig ett ämne behandlar jag det ur ett individperspektiv, d.v.s. mitt specifika intresse är vilka individernas upplevelser är i ”historiska evenemang” (s.k. re-enactments) eller rekonstruktionsprojekt. Med en allmän benämning brukar dessa nya, populära historiefremställningar kallas historiebruk. Det material jag använder är oftast självproducerat, det kan vara intervjuer eller korta frågebrev som sänds ut till informanterna. Kompletterande källmaterial är sådant som pressmaterial, turistbroschyrer och lokalhistoria. Ett återkommande dilemma är hur ett litet urval av intervjuer eller svar på några specifika frågor i ett frågebrev kan användas för att hitta likheter i individernas upplevelser. Därför har jag i min essä valt att dryfta frågan om etnologens sökande efter regelbundenheter i etnologiskt material som intervjuer och frågelistsvar.

Är det bara inom naturvetenskaperna forskarna kan finna fog för att söka efter regelbundenheter? Ska vi humanister bara se på omvärlden som ett komplext system av individuella tankar och viljor enligt den postmoderna synen på människan och undvika att dra förhastade slutsatser om mänsklig verksamhet? Hur forskar man i kultur om man inte söker något slag av regelbundenheter? Denna fråga ställs varje etnolog inför då hon framställer sitt eget material genom det som brukas kallas et-

nologiskt fältarbete. Materialet ska vara kvalitativt, individernas röst ska få stiga fram i intervjuerna, intervjuerna är gärna få till antalet, men kvalitativa. Med detta menar man att individernas åsikter och tankar ska få stiga fram och att tolkningar ska göras varsamt. Trots allt vill jag hävda att den etnologiska forskaren är på jakt efter någonting speciellt, hon har ett mål med sin intervju, sitt val av källmaterial, eller med sitt sätt att närma sig ett material. Intervjumaterialet ska hjälpa till att stöda det forskaren vill förfäktas i sin avhandling. Med intervjuerna vill man få stöd för sina tankar- eller så låter man intervjuerna ”tala till en”. Man frågar sig vad som ”stiger fram” ur materialet? Detta anspråksätt kan man ha även till ett material som icke är självproducerat, ett s.k. minnesmaterial, som t.ex. frågebrev/-listor. Det som stiger fram ur ett material är det som är likartat, det som upprepade gånger framhålls av de intervjuade, eller skribenterna som producerat minnesmaterialet. Detta skulle jag se som en jakt efter regelbundenheter. Då forskaren närmar sig ett material har hon en fråga hon vill få svar på. Jag har till exempel ställt mina informanter frågan: Vad betyder det för dig att vara med om att rekonstruera en historisk trädgård? En öppen fråga, men det är underförstått att jag tror att verksamheten verkligen betyder någonting för trädgårdsodlaren. Flera informanter svarar då att de vill känna sig *delaktiga* i verksamheten och vill vara med om att *förenas* kring någonting värdefullt.

Naturligtvis garderar jag mig i min analys och säger att denna tolkning enbart gäller det samverkande urval av material jag använt mig av och inte nödvändigtvis ska ses som ett faktum som generellt gäller t.ex. livsstilsskapande och historiebruk. *Men* man kan hävda att på frågorna i det här frågebrevet tenderar folk att svara si och så, det kan finnas några undantag, men man kan skönja ett mönster. Och då låter jag som etnolog informantens ”röst” stiga fram genom att välja ut ett lämpligt citat, eller gärna flera som stöder min tankar och visar att informanterna verkligen har en tendens att uppleva delaktigheten som en viktig ingrediens i frivilligverksamheten i det kulturarvsprojekt som analyseras. Och härtill kommer ytterligare att man i detta specifika material till exempel tenderar att se antydningar på att trädgårdsodlandet kan vara del av en livsstil där de ekologiska värdena är viktiga. En viktig roll i mina fallstudier spelas av det faktum att de rekonstruktionsprojekt som studeras bygger på samarbete mellan deltagarna. Detta präglar också troligtvis de sätt som informanterna väljer att svara på mina frågor. Upplevelserna kommer på så vis ofta att vara delade och målsättningarna är gemensamma och i viss mån medvetna.

Hur definierar man då begreppet regelbundenhet? Winch ger följande förklaring: ”En regelbundenhet eller likformighet innebär att likadana händelser konstant återkommer i likadana situationer; utsagor om likformigheter förutsätter således identitetsomdömen.” Identitetskriterier, måste enligt Winch, relateras till något slag av regel. Inom ramen för ett bestämt slag av forskning undersöker man en viss typ av regelbundenhet. Då undersöker man med andra ord för det första hur vederbörande (de undersökta personerna) faller identitetsomdömen och för det andra vilka regelbundenheter som faktiskt förekommer, d.v.s. de klassifikationer som kommer ur

identitetsomdömena. Sådana omdömen är begripliga bara i förhållande till en given form av mänskligt beteende, som styrs av sina egna regler. Etnologen skickar ut en frågelist till ett urval av informanter som har en förförståelse om vad och hur man svarar på en sådan förfrågan, vad en enkät är. Bland etnologerna finns en etablerad uppfattning om vad ett sådant material är och eventuellt vad det har att ”berätta”. Därefter försöker etnologen tolka vilka typer av regler och identitetsomdömen som gäller för den grupp som studeras och därmed ger utslag på något slag av regelbundenhet.

Att man försöker hitta regelbundenheter i ett material betyder inte nödvändigtvis att man därmed skulle hitta ett patentsvar, eller en evig lösning på en fråga. Och inte heller att man skulle vara ute efter ett sådant. Ett exempel är hur människor beskriver sitt trädgårdsintresse. Dessa människor har blivit ombudda att utgående från några frågor beskriva sitt intresse. Utgående från det material man har kan man i svaren hitta vissa regelbundenheter. Folk tenderar alltså i detta specifika material att beskriva sitt trädgårdsengagemang på ett visst sätt. Kan vi nu *förutsäga* att folk som svarar på ett dylikt frågebrev svarar på ett visst sätt? Kunde man alltså enligt Webers tankar bygga upp en rationell modell för hur människor beskriver känslan av delaktighet i ett kulturarvsprojekt? Eller kunde man räkna ut hur många som tenderar att svara på en förfrågan om ett intresse av det här slaget. (Winch 1994:52f) Detta är inte möjligt, eller det går naturligtvis att räkna ut hur många som svarade på denna specifika förfrågan, men det är inte sagt att det går att applicera på en motsvarande undersökningsgrupp eftersom det är så många individuella, mänskliga skäl som avgör svarsprocenten. Ur det material jag utgår från går det kanske inte att dra några *generella* slutsatser om hur folk berättar om

Aspegrens trädgårdsförening r.f. säljer sina produkter på skördemarknad i 1700-talsträdgården. I historiska rekonstruktionsprojekt som bygger på samarbete tenderar deltagarna att ha likartade upplevelser, vilket kan avspelas i intervjuer. Foto: K. Wikman

sitt intresse, men å andra sidan brukar det finnas vissa tendenser som pekar på likartade upplevelser. Det jag vet är att folk i detta specifika frågebrev som utgår från ett visst antal styrda frågor tenderar att berätta likartat om sin hobby. Här kunde ett jämförelsematerial kanske ge mervärde åt den enskilda fallstudien. Flera olika enskilda fallstudier ger i min forskning olika synvinklar av historiebruk på gräsrotsnivå genom mina tolkningar av de olika materialen som jag samlat in.

MacIntyre lyfter fram olika förutsägbara element i människans sociala handlingar. Han hävdar alltså inte att man kan förutse hur en människa kommer att handla, men han visar på vissa generella drag i vårt sätt att vara. MacIntyre säger bland annat att vi tenderar att organisera och schemalägga våra sociala handlingar. (MacIntyre 1982:97) Han påpekar också att de generaliseringar som förekommer bland människor måste vara någonting mer än bara en räkna sammanträffanden. (MacIntyre

1982:87) När jag gör en intervju kan jag utgå från att folk vet vad en intervju är då jag ringer upp. Detta kunde också påvisas av det faktum att det är svårt att bryta intervjuens mönster om man en gång benämnt mötet som sådan. Den intervjuade förutsätter då att det är jag som ställer frågorna och hon som ger svaren. Det är ändå inte självklart att en intervjusituation förlöper enligt detta mönster utan det finns förstås en möjlighet att någondera parten reagerar annorlunda och bryter detta "mönster".

David Hume konstaterar att människan är fri, men iakttar man människors beteende beter de sig ofta ganska likformigt. "Samma händelser ger upphov till samma handlingar." Detta kallar Hume "the doctrine of necessity". (Hume 1980:88f) Hume säger också att vi förväntar oss förutsägbarhet. Som intervjuare förväntar jag mig att informanten ska svara på mina frågor, eller berätta om det jag kommit för att få veta. Och informanten förväntar sig att jag ska bete mig som en forskare som

vill ha svar på sina frågor. Hume säger att vi kan förvänta oss att saker ska fortsätta hända, men inte vara säkra på det. (Hume 1980:89) Detta gäller också mitt intervju-exempel, jag kan förvänta mig att en intervju kommer att följa ett visst mönster. Men det är inte förutbestämt att det ska bli så. Eftersom en intervjusituation bygger på en överenskommelse mellan två personer är det också möjligt att överenskommelsen bryts, eller att *löftet* bryts. Detta är en sak som skiljer det humanistiska sökandet efter regelbundenheter från naturvetenskapernas sätt att bedriva forskning. Naturlagarna går inte att rubba, men en överenskommelse eller ett löfte kan däremot brytas. Att jag litar på ett löfte om ett intervjutillfälle betyder inte att det skulle finnas någon naturlag som säger att alla människor som ombetts delta i en intervju dyker upp vid utsatt tidpunkt. Att människor tenderar dyka upp till ett möte vid utsatt tidpunkt är en sådan regelbundenhet som påverkas av mänskliga beslut. (MacIntyre 1982)

Dray menar, enligt von Wright, att man genom att förklara en handling visar att handlingen var lämplig eller rationell under det specifika tillfället. Dray kallar detta *rationell förklaring*. Enligt Dray skulle alltså det enda rationella vara att dyka upp till intervjun vid överenskommen tidpunkt. Von Wright kritiserar dock Dray för att definitionen av denna modell bli vag. (von Wright 1971:25-26) Max Weber skiljer istället mellan *motiv* och *skäl*. "Motiv" betecknar ett meningssammanhang som för aktören själv eller iakttagaren framstår som ett meningsfullt "skäl" för ett beteende. (Winch 1994:52)

Några synpunkter om hur begreppet regelbundenhet används i vardagen togs upp under föreläsningarna med referens till Hume. För det första räknar vi med en massa regelbundenheter i det mänskliga beteendet. För det andra bygger vår kunskap om naturen och vår kunskap om män-

niskan, enligt Hume på samma sak d.v.s. regelbundenhet ("konstanta samband"). Då det gäller människor upptäckts dessa samband, enligt Humes sätt att se, induktivt. (föreläsningsanteckningar 2005) Min erfarenhet av forskning om frivilligas engagemang i olika kulturarvsprojekt skulle alltså då göra att jag ser ett visst mönster i hur det går till. Vad gäller definitionen av begreppet *regel* påpekar Winch att vi måste vara aktsamma hur vi använder begreppet. Det finns olika *slags* regler. Regler behöver inte nödvändigtvis vara nedskrivna paragrafer utan kan till exempel också vara de "oskrivna regler" eller mönster som gäller i vardagen.

Slutligen vill jag understryka vikten av att den etnologiska forskaren är medveten om tolkningsaspekten och känner till materialets begränsningar. Man bör ställa sig frågan: Vad kan detta material ge mig, vilket slags generaliseringar kan jag göra på basen av detta? Man bör också fundera hur man går tillväga för att polyfonin i materialet ska framträda, både det som sammanfaller och det som avviker kan vara intressant för forskningsresultatet. Att göra kvalitativ forskning i etnologi utesluter inte enligt min mening sökandet av något slag av mönster i det mänskliga beteendet i den specifika studie som görs.

Litteratur:

- Hume, David 1980: *Of Liberty and Necessity. Enquiries Concerning the Human Understanding and the Principles of Morals*. Westport.
- MacIntyre, Alasdair 1982: *The Character of Generalisations in Social Science and their Lack of Predictive Power. After Virtue*. London.
- Winch, Peter 1994: *Samhällsvetenskapens idé och dess relation till filosofin jämte fyra essäer*. Stockholm.
- von Wright, Georg Henrik 1971: *Two Traditions. Explanation and Understanding*. London.
- Samt föreläsningsanteckningar från Människovetenskapernas filosofi våren 2005 med Olli Lagerstetz.

SUMMARY

Ethnological material and the search for regularity

How can a small sample of ethnological material, such as interviews or questionnaires, be used for finding regularity in individual experience? This is the main topic of my essay. How can one describe culture without looking for similarities? This is a question that every ethnologist using qualitative material collected by fieldwork has to deal with. In the presentation of such material, the emphasis is usually placed on individual experience, but I would still like to stress that also similarities in the material are often analysed in ethnological research. In the historical re-enactments that I study, regularities can be found in the material. One reason for this is that these kinds of reconstruction are done by several persons together in teams, a process which yields shared experiences and similar results for each individual.

The philosopher David Winch defines the concept of *regularity* as follows: a regularity, or uniformity, is the constant recurrence of the same kind of event on the same kind of occasion; hence statements of uniformity presuppose judgments of identity. (Winch 1994) These kinds of statement are intelligible only in relation to a given form of human behaviour, which is controlled by its own rules. The ethnologist's task will then be to interpret what types of rule and judgments of identity can be applied to the studied group and thereby display some kind of regularity.

The search for regularity does not imply a patent answer or an eternal solution to a problem, nor that this would be the purpose of the study. A *prediction* is impossible to make with the kind of material used

in human sciences. I cannot predict how people will answer a questionnaire; on the other hand, however, there is usually a tendency in the response that implies similar or shared experience.

Alasdair MacIntyre has discussed predictable elements in social human actions. He claims that we tend to organise and schedule our social actions. (MacIntyre 1982:97) MacIntyre points out that the generalisations that occur amongst people have to be located in some other range of explanation than coincidence. When I do an interview, I can assume that people know what an interview is when I contact them. This can be proved by the fact that it is hard to break the interview pattern if the meeting was introduced as an interview. The informant will, for example, most likely presume that I will raise the questions and he or she will give the answers. It is not given, though, that an interview will follow this script. There is a possibility that one of the parties will react in a different way and break the 'pattern'. Because the interview is based on an agreement between two individuals it is also possible to break the agreement, that is, *the promise* is broken. This is something that makes human sciences different from natural sciences. Natural laws cannot be altered, while an agreement or a promise can always be broken. People's tendency to come to a meeting at the agreed time is the kind of regularity that is influenced by human decisions. (MacIntyre 1982)

Finally, qualitative research does not exclude the search for patterns in human actions, but the researcher must be aware of the following questions: What generalisations can be made based on the material at hand? How is the polyphony of the material presented? Both similarities and differences can be of importance in processing the results of the study.